

C

Canticum canticorum, Píseň písní *Píseň Šalomounova.

Cedar [= temný, zasmušilý], druhorožený syn Izmaelův [Gn 25,13; 1Pa 1,29] a jméno velkého kmene arabského, sídlícího v severozápadní části poloostrova při hranicích palestinských. Tento kmen proslul obchodem s »be-rany, skopci a kozly« [Ez 27,21; Iz 60,7] a velbloudy [Jr 49,28-29], vynikal počtem dovedných stělců [Iz 21,17] a stal se symbolem celé Arábie, protože byl v době sz patrně nej-mocnějším kmenem arabským. Ezechiel [27,21] mluví o »knížatech cedarských«, Izaiáš [21, 13-17] předpovídá zkázu Arábii, »slávě Gedar«. V pozdější literatuře sz vystupují Cédarští jako symbol barbarského národa [Ž 120,5], přebývajících v černých stanech [Pís 1,5]. O kmenu se činí zmínka ve zprávě Assurbanibalově [668-626 př. Kr.] o výpravě do Arábie.

Cedes [v překladech Kralických většinou Kedes, t. j. svatyně]. - 1. Místo v nejižnější části Judstva [Joz 15,23], snad nynější Kadus, j. od Hebronu, podle jiných totožné s Kádes-barne [Joz 15,3]. — 2. Kananejské město [svatyně], které dobyl Jozue [12,22 sr. 11,12], přidělené jako hrazené město pokolení Nefta-lím [Joz 19,37]. Později bylo dáno levitům z pokolení Gersonova jako útočištné město [Joz 21,32]. Zde bydlel Barák [Sd 4,6]. Jeho obyvatelstvo bylo odvedeno do Assyrie za Tiglatfalazara [2Kr 15,29]. Jde o místo v sev. Galilei 7 km sz od jezera Chule [Merom]. -3. Město na území pokolení Izachar 4 km jv od Mageddo, přidělené levitům z pokolení Gersonova [1Pa 6,72; v Joz 21,28 je nazýváno Kesion]. V citovaných odkazech čtou Kral. i Kádes.

Cediti komára [Mt 23,24]. Před pitím bylo víno pečlivě cezeno hustou látkou, aby náhodně nebyl porušen příkaz z Lv 11,20,23; 17,10-14. Dodnes si tak počínají buddhisté v Hindustanu a na Ceylonu. Velbloud byl ovšem právě tak nečistý podle kultického zákona jako komár.

Cedr, košatý strom jehličnatý, podobný našemu modřínu postavením jehličí, ale rozložitostí podobný dubu. Za dob sz byl ozdobou a slávou hor libánských [Iz 35,2; 60,13; 1Kr 4,33; 2Kr 14,9]. Dosahuje až 50 m výšky [sr. 2Kr 19,23]. Jeho šišky jsou tvaru vejčitého, 8-10 cm dlouhé. Ve SZ byl obrazem síly [Ž 29,5]. O jeho stínu pod rozložitými, vodorovně vyrůstajícími větvemi píše Ez 31,3. Bílého dřeva cedrového se užívalo pro jeho trvanlivost [odolával červům], zvláštní vůni a snadné přijímání lesku při stavbách paláců a chrámů, zvláště při táflování [1Kr 10,27; Pís 1,17; Jr

22,14], a ke zhotovování sloupů a trámů [1Kr 6,9.10.18; 7,2.7]. Podle Ez 27,5 se zdá, že cedrového dříví bylo užíváno i při stavbě lodí. Dříví cedrové bývalo přiměšováno k očištné oběti při malomocenství [Lv 14,4; Nu 19,6], Cedr dosahuje vysokého stáří. Dnes na celém Libánu nezůstalo více než asi 400 cedrů, z nichž 13 má skoro 11 m v objemu; jejich stáří se odhaduje na tisíciletí. Dnes rostou hlavně na pohoří taurském v Cilicii. Nutno připomenouti, že tam, kde SZ mluví o cedrovém dříví, nemyslí vždycky na cedr, nýbrž třeba na některý druh sosen, kterému dává povšechné jméno cedr [na př. Lv 14,6; Nu 19,6]. Cedr roste obvykle na vrcholcích hor; proto snad Nu 24,6 se nevztahuje na cedr libánský [Viz Bič, Palestina I, str. 33n].

Cedron [Kidron, snad ve významu kalný, temný], téměř 5 km dlouhé údolí stejnojmenného potoka na vých. straně Jerusalema mezi městem a horou Olivetskou, ve SZ známé pod jménem »údolí královské«, kudy utíkal David před synem Absolonem [2S 15,23] a kudy táhli Izraelci do zajetí babylonského. Za času Joziášova bylo zde pohřebiště obecného lidu [2Kr 23,6; Jr 26,23]. Když judští králové prováděli své náboženské reformy, užívali tohoto údolí za smetiště pro popel spálených a zničených model [1Kr 15,13; 2Kr 23,4; 2Pa 29,16; 30,14]. Snad je toto údolí totožné s údolím Sáveh [Gn 14,17], ve kterém Melchisedech, král Sálema, pozdravil Abrahama, když se vítězně vracel od pobiti Chedorlaomerova. Na jižní straně rozšířeného údolí byl rybník Siloe [nyní zahrada se studní Mariinou, starobylým to Gihonským pramenem 1Kr 1,33] a »královská zahrada« [Neh 3,15]. Dnes se toto údolí jmenuje údolím Jozafátovým nebo Mariiným a je oblíbeným vycházkovým místem židů i mohamedánů. Potok bývá obvykle vyschlý, takže moderní badatelé vůbec nemluví o potoku. Pouze při lijavcích teče údolím hojně vody. Kdokoliv chtěl jít doBetanie nebo do Jericha, musel překročit toto údolí. Pro křesťany je údolí Cedron památné poslední cestou Ježíšovou do Getsemany [J 18, 1]. Podle tradice byla v údolí Cedron pochována Marie, matka Ježíšova, k jejíž počtě byla zde postavena basilika. Poutníkům se zde ukazují hroby Absolonův [*Absolon], Jozafátův, Jakuba Menšího, Zachariáše a Šimona Spravedlivého.

Cedule stě. z lat. list, krátké psaní [ne-pečetěné]. U Jr 32,11n jde o smluvní listinu, jež byla psána dvojmo buď na pergamenu nebo papýru, pak bývala řezem rozdělena, aby každá strana dostala svůj díl. Shoda.

vroubků na okraji byla svědectvím pravosti jako u nás potvrzený duplikát. Někdy byla jedna část zapečetěna a uschována na úředním místě. *Psaní.

Céfas [řecky *Kéfas* z aramejského *Kefa* = skála, ze skály], J 1,43. *Petr.

Cejch stč. z němčiny = známka, znamení, obyčejně vlastnické znamení. Cejchovala se zvířata, nádoby, ale také otroci byli cejchováni. *Cejchovaný.

Cejchovaný v 1Tm 4,2 o svědomí. Žilka překládá: »Mají na vlastním svědomí vypáleno znamení«. Otrokům a zločincům byla vpalována znamení na čelo. Lidé »s cejchovaným svědomím« jsou podle tohoto obrazu ti, kteří mají svou bezectnost vypálenou do své vlastní duše, takže není patrná jen jiným, ale jsou si jí sami vědomi. Je-li obraz vzat z lékařství [vypalování ran], pak snad znamená, že svědomí těchto lidí je naprosto necitelné jako kůže po vypálení [sr. Mk 6,52; J 12,40] a klame nejen druhé, ale i je osobně. *Znamení.

Cejla, město přidělené pokolení Juda [Joz 15,44], pravděpodobně nynější Kila při cestě z Beit Džibrin do Hebronu, ležící 450 m nad mořskou hladinou a 14 km sz od Hebronu. David osvobodil toto město z rukou Filištinských a usadil se zde na nějaký čas [1S 23,1n]. Když se však dověděl o zrádné nevďčnosti obyvatel, vytáhl se svými věrnými z tohoto města. Po návratu Židů ze zajetí babylonského byla i Cejla znovu obsazena [Neh 3,17].

Celný, latinsky *publicanus*, odtud české publikán, t. j. člověk zaměstnaný ve veřejné důchodkové službě, byl členem družstva, které pronajímalo od římské vlády právo vybírat nepřímé daně, poplatky a cla v římských provinciích. Celní se dělili v různé stupně podle toho, jak podléhali vládcům jednotlivých provincií. Vládcé [prokurátor] ve veřejné dražbě pronajímali výběrání daní důchodkovému správci, většinou stavu pološlechtického [jezdecké rytířstvo]. Ten zase pronajímá výběrání daní v určitých okresech »hejtmanům na celnými« [L 19,2], kteří se zavázali, že v určitý čas odvedou předepsanou sumu státní pokladně. Byli to zpravidla zámožní lidé, kteří mohli dáti záruku, že slíbenou částku odvedou. Hejtman nad celnými zase ustanovil své správce a úředníky [publikány], kteří pronajímali clo zase od něho. Není divu, že došlo k několikanásobnému vydírání [L 3,12-13; 19,8]. Poplatky, zvláště za zboží dovezené a vyvážené, byly určovány libovolně, takže celní bývali nenáviděni od všech poplatníků. Zacheus snad byl »hejtmanem nad celnými« v okruhu Jericha, Matouš byl celný v Kafarnaum [Mt 9,9; Mk 2,14; L 5,27]. V NZ celní jsou téměř vždy spojováni s »hříšníky«. V Judstvu a Galilci přistupoval ke všeobecné nenávisti k vyděračům ještě odpor z důvodů vlasteneckých [opovržení Židem, který sloužil pohanům] a náboženských [vybíráni daní bylo každému Židu násilím na svobodě příslušníků vyvoleného národa; sr. Mt 22,15nn]. Je zajímavé, že první učedníci Janovi i Ježíšovi náleželi k těmto ne-

náviděným celným, ačkoli to byli lidé vyloučení ze společenství Izraele [Mt 9,10-13; 11,19; 21,31n; L 3,12; 7,29]. Ježíš ve svém podoběnství o farizeji a publikánu klade pokání publikánovo za vzor pravého postoje před Bohem [L 18,9-14].

Celost v učení Tt 2,7. Původní řecké slovo se vyskytuje pouze v NZ [ne v klasické řečtině ani v LXX] a znamená »neporušenost« [tak Žilka], snad přesněji »neúplatnost«, »nepodplatitelnost« strachem nebo přízní.

Celý stč. úplný, neporušený, zdravý [Jk 1,4 a j.] Celá oběť, celopal [Ž 51,21] *Oběť.

Ceneret [jméno připomíná hebrejské označení pro lyru]. 1. Opevněné starokananejské město v pokolení Neftalím [Dt 3,17; Joz 11,2; 19,35], které dalo jméno moři. Leželo na sz břehu jezera Genezaretského na nynějším Telí el-'Oreimé. — 2. Krajina kolem města Ceneret, snad rovina Genezaretská [1Kr 15,20; Mt 14,34]. -3. Moře [Nu 34,11; Joz 13,27], známé v NZ pode jménem moře *Genezaretské. Někteří se namáhali vypořádat ve vnější podobě moře Genezaretského tvar harfy, aby odvodili původní hebr. název *Kinnor* = harfa.

Cenez, praotec rodiny Cenezejských, k níž náleželi Kálef [Nu 32,12; Joz 14,6.14] i Otoniel [Joz 15,17]. Podle Gn 15,19 náleželi Cenezejští k praobyvatelům Palestiny; podle Gn 36,42 byl Cenez [Kenaz] jedním z knížat, jejichž praotcem byl Ezau [sr Gn 36,10.15], podle 1Pa 1,36 byl vnukem Ezauovým, podle 1Pa 4,13 pocházel Cenez z rodu Judova. Tento spletitý rodokmen patrně chce říci, že Cenezejští obývali v části území Edomského a v jižní části území Judova dříve než Izraelci obsadili zemi a naznačuje tím současně, že *Izrael se skládal z živlů pokrevně velmi různorodých. Část Cenezejců byla pohlcena Idu-mejskými, potomky Ezauovými, část Judou. Podle 1Pa 4,14 bydleli Cenezejští v »údolí řemeslníků«, t. j. kovářů, které je ztotožňováno s dnešní vádí 'Arábá.

Cenchreis [řecky *Kenchreai*], východní přístav korintský na zátocce Saronicus, vzdálený od středu města asi 12 km, obchodní středisko pro styk s přístavy asijskými. Ap. Pavel plavil se z Cenchreis do Sýrie ze své druhé misijní cesty [Sk 18,18]. Z Ř 16,1 lze souditi, že v Cenchreis byl organizován už v této době křesťanský sbor.

Centněř [Ex 25,39; 2S 12,30; 1Kr 9,14; 2Kr 18,14 a j.] je nejvyšší jednotkou váhy, kterou Izraelci převzali od kananejských praobyvatelů a jejich prostřednictvím snad až od Babyloňanů. Na rozdíl od desítkové soustavy egyptské je soustava babylonská ovládána číslem šedesát. 1 centněř [hřivna] = 60 minám [libram] = 3.600 lotům [šekelům]. Přitom se rozeznávala t. zv. těžká váha a lehká váha. Jeden těžký centněř = 60.600 g; 1 těžká mina = 1.010 g; 1 těžký lot 16.83 g. Lehký centněř měl právě polovinu = 30.300 g; lehká libra 505 g; lehký lot = 8.41 g. Vedle

[90] Centurio Cesarea

této »královské váhy« uznávali Babyloňané t. zv. »váhu obecnou«, nevíme však z jakého důvodu. Těžký centněr podle této obecné váhy měl 58,932 g; 1 libra 982 g; 1 lot 16,37 g. A tato »obecná váha« přešla na Izraelce a Feničany.

V době perské najdeme u Izraele dělení centněřů i liber po 50 a 100. Podle Ex 38,25 činila dobrovolná daň na stavbu chrámu půl lotu na muže; bylo 603.550 mužů; vynesla 100 centněřů a 1.775 lotů; tedy 1 centněř měl 3.000 lotů, jedna libra 50 lotů. Podle 2Pa 9,16 a 1Kr 10,17 má jedna libra 100 lotů.

V době Ezechiášově [Ez 45,12] bylo zavedeno dělení lotu na 20 zrn [ger]. Rčení v Ex 30,13; Lv 27,25; Nu 3,47 »lot svatyně« zdá se ukazovat na to, že normální závaží bylo uschováno ve svatyni nebo že svatyně měla svou zvláštní váhu [jako ji měl král].

I peníze byly váženy. U Izraelců se počítalo s vahou stříbra. Přitom stříbrný centněř vážil méně než centněř obyčejného zboží.

Následující tabulka nás přehledně poučuje o starověkých vahách:

I. Stará váha [obecná]:

1 lot = 16,37 g

1 libra = 60 lotů = 982,2 g

1 centněř = 60 liber = 3600 lotů = 58.932,0 g

II. Zlatá váha pozdější:

1 lot = 14,55 g

1 libra = 50 lotů = 727,50 g

1 centněř = 60 liber = 3000 lotů = 43.650,00 g

[Podle Benzinger, Hebräische Archeologie. S jeho počítáním se jiní badatelé neshodují.] *Míry a váhy.

Centurio. Římská armáda první linie byla rozdělena na legie, jakési divise, jejichž počet se měnil. Každé legii velel legát [hodnost rovná asi novodobému generálovi], vedle něho bylo 6 důstojníků s titulem vojenský tribun. »Hejtman« [Sk 21,31] byl vlastně »tisíčník«; jeho pravomoc asi odpovídala tribu-nově. Legie byla rozdělena na 10 kohort [Kral. »zástupů« Sk 10,1], kohorta na tři čety [manipuly], četa na dvě centurie [setniny] po 100 mužích [později jen po 50-100 mužích podle síly legie]. Měla tedy legie 60 centurií, již každé velel centurio [Sk 10,22; Mt 8,5; 27,54]. Kromě toho měla římská armáda na legiích nezávislé kohorty pomocných sborů, doplňovaných z místního obyvatelstva; jedna z nich slula »vláská« [italská Sk 10,1], snad protože byla složena z italských dobrovolníků. Vrchní velitelství římského vojska v Judstvu bylo v Cesarei. Byly to vesměs pomocné sbory, nikoli vlastní legie. NZ výslovně jmenuje dva centuriony: Kornelia, sídlícího v Cesarei, který se prvotní církvi stal dokladem toho, že Duch svatý je dán i pohanům [Sk 10,45], a Julia, který eskortoval Pavla do Říma [Sk 27, 1.3.43]. Vedle toho je beze jména uveden cen-turio pod křížem Páně Mk 15,39. X X

Ceremonie, Ko 2,20 [Žilka: »ustanovení«]. Míněny jsou předpisy pohanéské theosofie, t. j. mystické a asketické [popírání přirozených potřeb vyžadující] nauky, o níž je zmínka ve v. 8. 16. 18. Je-li člověk spojen s Kristem jako hlavou, odumřel všem dřívějším náboženským principům a ustanovením, jež patří k »živlům světa« [sr. Ga 4,9; 5,1; 6,14; 2K 5,17] bez Krista a bez Boha [Ef 2,12]. Jsou ustanovením lidským [Ko 2,21-22] a slouží v podstatě k ukájení tělesnosti [v. 23]. Jde patrně o míjení určitých pokrmů [Mk 7,14-23], nepřirozenou askesi [Žilka: týráni těla] a »duchovní« cvičení [»pokořování sebe«, jež mají urychlit duchovní vzrůst [Sr. 1Tm 4,1-8].

Ceretejský, snad původně obyvatel Kréty, který se usadil později ve Filištinské zemi [1S 30,14; Ez 25,16; Sof 2,5]. Někteří z nich patřili k Davidově tělesné strážci [2S 8,18; 15,18; 20,23, kde Kraličti mají »Cheretejští«].

Cesarea 1. Caesarea maritima, t. j. přímořská C. [Sk 8,40; 9,30; 10,1.24; 11,11; 12,19; 18,22; 21,8.16; 23,23.33; 25,1.13], přístavní město mezi Joppe a pohořím Karmél, které bylo rozšířeno, opevněno a přestavěno od Herodesa Velikého v letech 25-13 př. Kr. a ke cti císaře [césara] Augusta pojmenováno C. Znameníť umělý přístav byl chráněn mohutnou hrází a hradbami o 10 věžích. Kolem přístavu byla dlouhá promenáda s obydlími námořníků. Město bylo opatřeno dvěma vodovody, splachovacími zařízeními, k němuž bylo využito mořského přílivu, koňským závodistěm, přírodním divadlem [amfiteatrem] o 20 tisících sedadlech. Nechyběl ani chrám Augustův s obrovskými sochami k počtě Říma a císaře. Tak se stala C. jedním z největších měst judských, po sesazení Herodova syna Archelaa sídlem palestinských prokurátorů římských, římskou kolonií a jevištěm mnohých důležitých událostí ze života církve. Křesťanství se zde zakořenilo snad zásluhou Filipovou [Sk 8,40]. Zde Petr pokřtil setníka Kornelia [Sk 10,44], zde také pohané po prvé přijali Ducha sv. [Sk 10,44-48]. I s životem Pavlovým souvisí C. dosti úzce: Sk 9,30; 18,22; 21,8-14; 23,23; 25,6; 26]. Zde zemřel Herodes Agrippa r. 44 po Kr. [Sk 12,19.23]. Za Gessia Flora, posledního prokurátora, došlo r. 66 po Kr. v C. k velikým nepokojům mezi místními Židy a pohanými, jež byly počátkem velké vzpoury čili »války židovské«. Za této války stala se C. operační základnou římského vojska. Vespasian byl zde povolán za císaře r. 69 po Kr. Ve 2. stol. po Kr. se stala C. sídlem křesťanských biskupů, kteří spravovali Palestinu. R. 195 byl do C. svolán křesťanský koncil. V polovině 3. stol. Origenes učil v křesťanské theologické škole, jež zde byla zřízena. Jejím žákem byl Eusebius, pozdější biskup cesarejský a historik křesťanské církve. V dobách křížáckých válek byla C. r. 1101 pod Balduinem dobytá, ale r. 1265 za sultána Bibarse úplně rozbořena, takže dnes jsou z ní jen zbořeniny u vesničky Kaisarije.

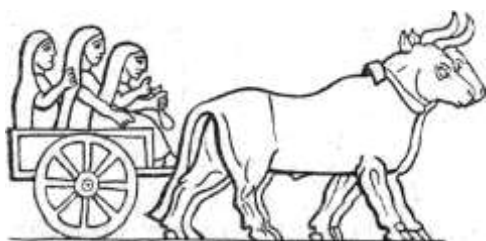
2. Cesarea Filipova, město na pře-

krásném úpatí Hermonu při pramenech Jordánu. Máme o něm zmínku pouze v prvních dvou evangeliích [Mt 16,13-18; Mk 8,27] při mesiášském vyznání Petrově. Augustus odevzdal toto město Herodovi Velikému r. 20 př. Kr. Ten zde vystavěl mramorový chrám poblíž kultistě římského božstva Pana a město nazval Paneas. Tetrarcha *Filip město rozšířil a k počtě císaře Tiberia i k počtě vlastní je přezval na Gesareu Filipovu. Agrippa II. město dále vybudoval a dal mu jméno Neronias k počtě císaře Nerona. Za židovské války uspořádal zde Titus gladiátorské hry, při nichž zajatí Židé museli zápasit s divokými šelmami a také navzájem. Na troskách bývalého města stojí dnes vesnice Banias [Panias = svatyně boha Pan] se zříceninami skalního hradu.

Cesta. 1. Ve SZ a) v obvyklém slova smyslu 1S 6,9,12; 2Kr 3,20; - b) v přeneseném smyslu jako směr, zvyk, obcování nebo způsob či metoda Jb 17,9; Ž 1,1; 25,12; 91,11; Dt 31,29; Am 8,14; Ž 139,24; - c) o cestách Božích Jb 21,14; 26,14; Ž 18,31; Př 8,22,32. Ve SZ je asi 18 různých hebrejských pojmenování přeloženo slovem »cesta«.

2. V NZ a) v obvyklém slova smyslu Mt 2,12; 5,25; 10,5; Sk 8,26; - b) v přeneseném smyslu jako ve SZ na př. Mt 7,13-14; 21,32; Sk 14,16; 16,17; Ř 11,33. Ap. Pavel a vůbec Sk. ap. označují nové náboženství a s ním spojený způsob života slovem »cesta«, Sk 9,2; 19,9,23; 24,22; 1K 12,31 [cesta = způsob života; sr. 1K 4,17; Jk 5,20; Ju 11; Mt 22,16]. Význam slova cesta byl zvláště obohacen Ježíšovým »Já jsem ta cesta« [J 14,4-6], totiž k Otci [sr. Žd 9,8; 10,20]. V něm byly spojeny dva světy. Jeho život, smrt a zmrtvýchvstání otevřely cestu k Bohu a umožnily věřícím po této cestě také kráčet. Je to »cesta Hospodinova«, o níž se mluví ve SZ a kterou Ježíš dokonale zjevil a otevřel.

Cestování v Palestině bylo takové jako všude jinde ve starověku s výjimkou toho, že Izraelci nestavěli mosty ani přes řeky ani přes údolí, aby neusnadňovali vpád nepřátel. Chodilo se většinou pěšky; dopravním prostředkem zámožnějších byl osel, mezek nebo velbloud. Koňů se užívalo jen k účelům loveckým nebo válečným, kdy byli zapraženi do lehkých dvoukolových vozů. V Nu 7,3 čteme, že knížata lidu věnovala levitům 6 příkrytých vozů a 12 volů, aby mohli přepravovat nejtěžší

Kanaánský nákladní vůz.

Cesta-Cestování [91]

součástí stánku úmluvy. Jistě se užívalo i nákladních vozů [1S 6,7], z počátku dvoukolových, později čtyřkolových. Ale v hornatých krajinách palestinských byly čtyřkolové vozy příliš těžkopádné. Z Iz 66,20 se dovídáme,

Egyptský dvoukolový vůz. Na něm vysoký úředník s odznakem moci (král. „korouhev“).

Jezdec a hostinská. Reliéf z doby římské.

Assyrská pobřežní pramice. Reliéf z Ninive.

že se užívalo i nosítek [Kraličtí: nůše]. Ve SZ máme několik výrazů pro cesty. Nejstaršími byly asi »cesty královské« [Nu 20,17; 21,22], snad cesty, které vystavěli Egypťané, dokud vládli nad Palestinou. Vykopávky však našly stopy ještě starších silnic. Jinak se užívalo nedlážděných silnic, jež snad poněkud vyčnívaly nad své okolí a pro zvláštní příležitost musely být upravovány [Iz 40,3]. Teprve za Římanů byly tyto silnice dlážděny

[92] Cethmonský Cinejští

[k vojenským účelům]; ale už za Šalomouna podle Josefa Flavia byly silnice do Jerusalema dlážděny černým kamenem. Vedle těchto silnic bylo v Palestině množství stezek, vyšlapaných chodci, dále poněkud upravenější širší cesty a konečně cesty vozové.

Rozumí se, že cestování bylo spojeno s mnohými nesnázemi. Už brodění přes řeky bylo nebezpečné [2K 11,26] a přepadení nekalými živly bylo na denním pořádku [L 10,30]. Proto se cestovalo ve větších společnostech [karavanách]. Na křižovatkách bývaly »hospody« [L 2,7], vlastně jen společné noclehárny, obehnané vysokými zdmi a na noc uzavírané branou. V nádvoří bývala studna k napájení dobytka. Teprve Římané nastavěli podél silnic větší množství těchto útulků pro cestující.

Od března do podzimu, kdy bylo moře klidné, mohlo se k cestování užít i námořních plavidel. O Salomounovi a Jozafatovi čteme, že nastavěl lodí v Rudém moři [1Kr 9,26; 22,49] a dokonce o pokolení Dan se dovídáme, že se zaměstnávalo mořeplavbou [Sd 5,17], ale teprve od 5. stol. Tyrané a Sidónané začali budovat přístavy na středomořských pobřežích Palestiny [Azdod, Aškalon, Gáza]. Herodes Veliký usiloval o zřízení přístavu v Cesarei. Plulo se obvykle podél pobřeží, protože plavidla byla ještě nedokonalá a nemohla se odvážit na širé moře. Nejlepší popis starověkého mořeplavectví s odbornými názvy najdeme ve vylíčení cesty Pavlovy do Říma [Sk 27-28].

Cethmonský, Cethmonští [= východní lid], kmen, sídlící někde mezi Egyptem a Eufratem [Gn 15,19].

Cetim, Citejští, Citim, potomci Javanovi [řečtí Ionové, Ionští], kteří bydleli na Cypru a jiných ostrovech Středoziemního moře [Gn 10,4; 1Pa 1,7; Iz 23,1.12; Jr 2,10]. Podle Ez 27,6 bylo Citim [Kition, Larnaka] prvním obchodním městem ve Středozemním moři [na Cypru], kterého užívali Feničané. Dn 11,30 vztahují někteří odborníci — ale nezaručeně — na Římany; v Nu 24,24 soudí mnozí vykladači, že jde o Makedoňany.

Cetura [= kouř, dým], žena [Gn 25,1-4] nebo žena Abrahama [1Pa 1,32n; sr. Gn 25,5-6], pramáti šestnácti kmenů, z nichž dva náležejí určitě ke kmenům arabským [Sába, Dedan]. O ostatních kmenech jsou dohady. Dr Hrozný vidí v Suechovi ohlas názvu země Suchu na Eufratu a Madana ztotožňuje s arijským státem Mitannu, Maitani v sev. Mesopotamii. Madiánští pak jsou podle něho patrně také jen posemitštěnými Mitanci, zahanými při některém stěhování národů až do oblastí sinajských. V arabských rodokmenech čteme o kmeni Cetura, sídlícím u Mekky. Aby nebylo rozporů v rodině, vybavil Abraham syny Cetury a odeslal je »do země východní« [Gn 25,6], když »dal všecko, což měl«, Izákovi.

Cibule [*Allium cepa*] patřila vedle póru,

česneku, okurek a melounu [Nu 11,5] k nejoblíbenějšímu druhu zeleniny, takže Izraelci na poušti vzpomínali teskně na pobyt v Egyptě, kde byla cibule pěstována od nejstarších dob. [Hebr. *básál*]

Cihly, cihelny. Herodot líčí způsob, jak Babyloňané stavěli zdi, a praví, že se z nakopané hlíny udělaly cihly a odvezly se do cihelny k vypálení [Na 3,14]. Při stavbě pak se cihly místo malty spojovaly horkou živicí [bitumen]. Sr. Gn 11,3. V Ninive, podobně jako i v Egyptě, byly cihly zpravidla sušeny pouze na slunci. Byly asi 30 cm do čtverce a asi 9 cm tlusté, majíce tvar spíše dlaždice než cihly [Ez 4,1]. V Egyptě měly cihly podlouhlou podobu. Cihly bývaly označovány jmény a nápisy, Ezechielovi [4,1] bylo nařízeno, aby vyryl plán Jerusalema do cihly. Izraelců a jiných zajatců bylo panovníky egyptskými používáno k děláni cihel a při stavbách [Ex 1,14; 5,7]. Při děláni cihel, se mísila sekaná sláma s hlínou, aby cihly na slunci nepopraskaly a staly se houževnatějšími. Slámy se užívalo pšeničné i z ječmene [Ex 5,7.16]. Cihlář v Egyptě za dnešních dob je schopen vyrobit až 3000 cihel denně. Za doby Davidovy vyskytují se v Palestině cihelny [2S 12,31] a Iz 65,3 si stěžuje, že lid staví oltáře z cihel místo z kamene netesaného, jak zákon nařizuje [Ex 20,25].

Cilicie [Kilikia], za starověku jméno přímořské provincie na jihovýchodu Malé Asie. Hraničila s Pamfilií na západě, s Lykaonií a Kapadokií na severu a se Sýrií na východě. Podle povahy půdy dělila se na rovinnou C. [Cilicia Pedias] na východě, tehdy hustě obydlenou a velmi úrodnou [nyní zabahněnou a řídko obydlenou] přímořskou krajinu, a na hornatou C. [Cilicia Tracheia] na západě, prostoupenou různými výběžky pohoří Tauru. Byla původně samostatnou zemí námořních lupičů, které porazil Pompejus. Z C. utvořil římskou provincii, administrativně spojenou se Sýrií. U Římanů mělo obyvatelstvo velmi špatnou pověst; hlavní město východní C. bylo Tarsus [Sk 21,39; 22,3; 23,34]. V době apoštolské tam byli Židé v značném počtu [Sk 6,9]. C. byla rodným krajem Pavlovým. Navštívil ji také nejprve po svém obrácení [Ga 1,21; Sk 9,30] a potom na své druhé misijní cestě [Sk 15,41].

Cimbál *Cymbál.

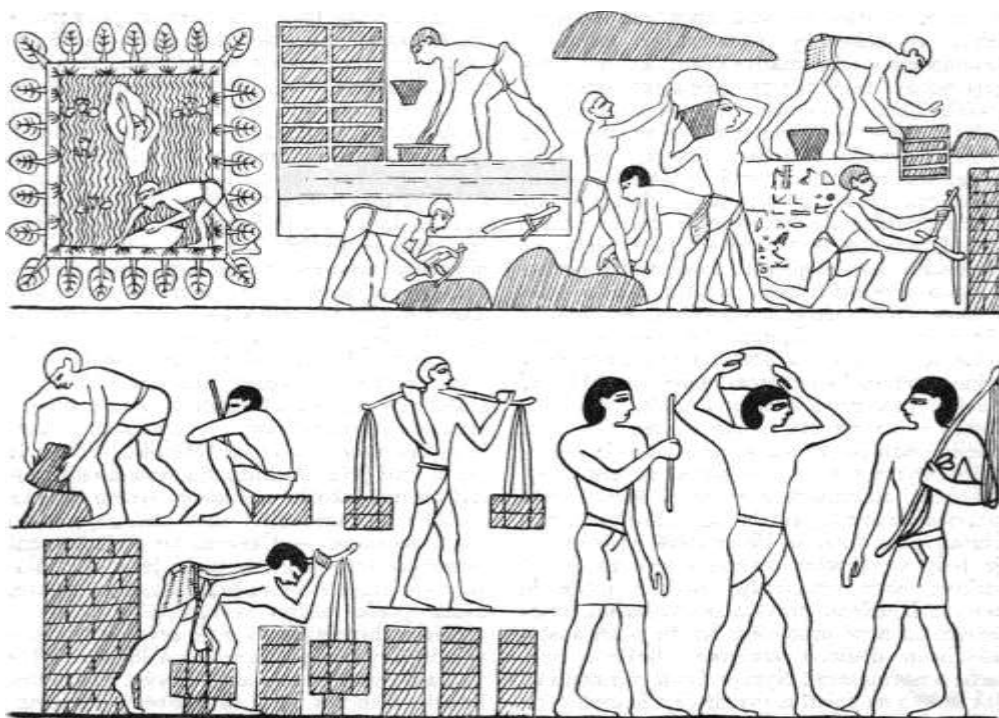
Cín zaujímal již za starodávna velmi důležité místo mezi kovy, neboť sloužil k zhotovování rozličných potřebných nádob, k pocínování, hlavně však k zhotovování tvrdého bronzu, jenž je směsí mědi a cínu. V Palestině nebylo žádného naleziště cínu. Proto se musil dovážeti ze známých tehdy nalezišť, ze Španělska a až z Anglie. Privázel se po lodích do Tyru [Ez 27,12], hlavního tehdy obchodního přístavu. Židům byl cín znám jako průvodce jiných kovů [Iz 1,25; Nu 31,22-23]. Mezi rozličnými kovy, nalezenými v kořisti madiánské, uvádí se také cín [Nu 31,23].

Cinejští [Gn 15,19; Nu 24,20-22] byli

pravděpodobně větvi lidu amalechitského [1S 15,6] nebo madiánského [Ex 2,15.16], příbuzní s Cenezejskými [*Cenez], která žila s Izraelci v přátelském poměru a byla jimi z větší části pohlcena. Tchán Mojžíšův Chobab

Cineus-Církev [93]

Církev. 1. Toto české slovo patrně vzniklo podobně jako něm. Kirche nebo angl. church z řeckého *kyriaké* [oikia] — Páně [dům], po př.

Dělání cihel. Nástěnná malba z hrobky Rechmira, ministra faraona Thotmesa III. Hlína je máčena v rybníku, hnětena motýčkami, formována, cihly sušeny a stavěny do rázů. Mezi cihláři jsou bradaté semitské typy. Nápis mluví o králových zajatcích, kteří stavějí chrám boha Amuna. Dozorci nosí hůlky.

[Sd 1,16; 4,11] sluje Cinejský. Zdá se, že kočující Cinejští [podle etymologického rozboru byli Cinejští kováři, ale pravděpodobněji bude jejich jméno odvozeno od sabejského božského jména Kénán] doprovázeli Izraelity na jejich pouti do Země zaslíbené [Nu 10,29-32; Sd 1,16], ač později aspoň část, věrna svému kočovnému životu, Izraelce opustila pod vedením Hebera Cinejského a táhla na sever. Ostatní táhli na jih, vyhýbajíce se městům [Sd 4,11]. Z 1S 15,6 se dovídáme, že Saul po porážce Amalechitských ušetřil Cinejské s poukazem na Nu 10,29-32. Za dnů Davidových obývali Cinejští na jihu Judstva [1S 27,10; 30,29; 1Pa 2,55]. *Rechabitští byli jednou z nejvýznamnějších čeledí Cinejských [1Pa 2,55; Jr 35], obývajíce v krajině na jihových. hranici země kananejské, jižně od Aradu.

Cineus, Sineus [Gn 10,17; Nu 24,21; 1Pa 1,15], kananejský kmen, jež se doposud nepodařilo identifikovat.

z *kyriakon* [Páně]. Tyto řecké výrazy se však nevyskytují v NZ. Tam je podkladem českého c. veskrze řecké *ekklésia*, což je v LXX neobvyklejším překladem hbr. *káhal*. Tento výraz v SZ znamená »shromáždění«; jeho řecký překlad *ekklésia* sám o sobě může označovat docela světské shromáždění, na př. »hromadu« politické obce, jak tomu bylo v Athénách a jak je tohoto výrazu užito ještě Sk 19,32.39.40 [Kral. »obec«, »svolání obce«, »lid«]. Ve většině případů však tato slova v SZ označovala shromáždění zvláštního rázu: shromáždění Izraele před Hospodinem [sr. Dt 4,10; 18,16; 1Kr 8,65 a j.]; v tomto smyslu se někdy mluví o »shromáždění Hospodinově« [Dt 23,1n a j.]. Byl to ve skutečnosti vždy patrně jen jistý výběr Izraelců, kteří se shromáždili před tváří Boží, t. j. v chrámě: ale tito viditelně shromáždění lidé zastupovali celek Izraele jakožto lid smlouvy Hospodinovy. Tento význam »shromáždění« mělo ještě jiné řecké

[94] Církev

slovo, v jehož etymologii [původním smyslu] je tento význam vlastně ještě zřetelnější, totiž slovo *synagóge*. A vskutku, v prvních čtyřech knihách Pentateuchu překládá LXX hbr. *káhál* zpravidla *synagóge*, kdežto od Dt počínajíc v celém ostatku SZ volí zpravidla *ekklésia*, jehož etymologický význam je »svolání« [hlasatelem do »hromady« obce], a slovo *synagóge* potom rezervuje pro jiné slovo hebrejské [*'édá*]. Tato volba slov byla zajisté do jisté míry způsobena dějinnou náhodou, ale měla později nemalé důsledky. *Synagóge* se stalo označením místních shromáždění rozptýleného Židovstva mimo chrám jerusalemský; v těchto shromážděních Židovstvo se ve skutečnosti po staletí, ano tisíciletí vyžívalo, ale přesto je nepokládalo za projevení Izraele v tom plném a zcela závažném slova smyslu, jakým bylo shromáždění v chrámu síónském: jen tomuto shromáždění, po dlouhou dobu neuskutečnitelnému, ale přece vzpomínanému i očekávanému, příslušelo označení *káhál* = *ekklésia*. Jestliže pak prvokřesťanství sáhlo právě po tomto slovu na své označení, nejen se tím vnějšně odlišilo od jazykového obyčejně židovského, nýbrž tím vzneslo nárok, že jeho shromáždění, shromáždění v Ježíši Kristu, jest pravým Izraelem, pravým lidem Božím i mimo chrám a bez chrámu. Už ve volbě tohoto slova je tedy ve zkratce obsaženo celé nz pojetí církve: obec vyznavačů Mesiáše Ježíše je novým Izraelem, pravým lidem Božím, založeným na nové smlouvě v Kristu Ježíši a očekávajícím dědictví království Božího, nové nebe a novou zemi. Nyní je třeba všimnouti si, jak se toto nz pojetí c. vyjadřuje v jednotlivých vrstvách novozákonních.

2. Ježíš podle synoptických evangelií užívá pojmu c. [*ekklésia*] jen velice zřídka, takže je sporné, zda ten výraz vůbec vyslovil [viz dále bod 6. o Mt 16,18 a 18,17]. Z toho však nelze usuzovat, že mu byla cizí i skutečnost, jinde nazývaná c.; vždyť i jiné vrstvy nz [na př. 1Pt] tohoto slova vůbec neužívají, ale přitom velice zřetelně o skutečnosti c. jednají. Nejde o slova, nebo aspoň ne jen o slova, nýbrž o věc. Právě však, pokud jde o věc, někteří vykladači tvrdí, že Ježíš znal jen dvě skutečnosti: na jedné straně pozemský lid Hospodinův v přítomném věku, jímž byl Izrael staré smlouvy, na druhé straně pak skutečnost plného království Božího, která mu zůstávala nadsvětskou a budoucí, i když bezprostředně nastávající. Neměl prý však zájmu o »c.« v přesném slova smyslu, t. j. o nový lid Boží, odlišný od starého Izraele, ale přitom nikoli beze zbytku totožný s budoucím královstvím Božím, nýbrž na ně teprve čekající jako jeho »dědic«. Toto pojetí však je přílišným zjednodušením svědectví evangelií. Zajisté, synoptický Ježíš stál na půdě Izraele a zvěstoval přicházející království Boží. Také však shromáždoval [Mt 12,30; 22,1-10] z prostředí Izraele ty, kteří uposlechli jeho povolání [Mk 1,16-20;

2,14-17], aby ho následovali [Mk 2,14; 8,34; 10,28] v oddělenosti od ostatních [Mt 10,16-22,32n], aby byli zvláštním, byť malým stádem [L 12,32], ano rodinou Kristovou a Boží [Mk 3,31-35; 10,29-30], která je dědičkou života budoucího věku [Mk 10,30; sr. Mt 5,5; 19,29]. Tu všude je míněna pospolitost zřetelně vylíčená z celku Izraele, ale nespádající v jedno ani s budoucím královstvím, nýbrž na ně čekající: to jsou znaky skutečnosti, označené později slovem c. Nejzřetelněji je to patrné ve dvou prvcích synoptického podání: první z nich je povolání Dvanácti, »aby s ním byli a aby je poslal kázati a aby měli moc uzdravovat nemoci a vymítati ďábelství« [Mk 3,14-19 a p.]. Počet 12 sám o sobě vyjadřuje, že jde o návazání na Izraele, a to konkrétně: o nové utvoření Izraele [řecké slovo Mk 3,14, v Kral. přeložené »ustanovil«, znamená přesně řečeno »učinil« a snad ještě přesněji: »stvořil«]. Zároveň pak je těchto Dvanácte spojeno ve zvláště úzký vztah s Ježíšem a pověřeno funkcemi [kázání, uzdravování], jimiž Ježíš sám přinášel předběžné průlomy budoucího království Božího. Druhým z oněch zvláště zřetelných prvků církve v synoptickém podání je zpráva o poslední večeři [Mk 14,22-25 par.]: při ní vzal Ježíš učedníky do stolního obecnství s sebou jakožto umírajícím synem člověka a tím i do obecnství nové smlouvy, touto, smrtí založené. — Uhnem lze říci, že není přiměřené mluvit o tom, že by Ježíš byl »založil c.« v organizačním, právním slova smyslu, avšak podle celého synoptického svědectví záměrně shromáždil obec svých věrných a věřících [vyznávajících, sr. Mk 8,38; Mt 10,32-33] jakožto zbytek, jenž je novým utvořením Izraele, dědicem všech sz zaslíbení, počátkem nového lidu Božího, čekatelem království Božího. Zda tuto skutečnost nazval či nenazval slovem c, t. j. nějakou aramejskou rovnocinnou řeckého *ekklésia*, je ve srovnání s tím otázkou druhotného významu.

3. Sk 7,38 slovem *ekklésia* označují lid izraelský na poušti a 19,32.39.40 »hromadu« politické obce efezské, povětšinou však ho užívají o obci věřících v Mesiáše Ježíše a o shromážděních této obce, »církve«. Označují tak po výtce pospolitost věřících čili, jak bychom my řekli, »místní sbor« v Jerusalemě [8,1 a j.], který podle nejstaršího pojetí pravděpodobně byl ve zvláštním slova smyslu představitelem celku. Jinde však téhož slova užívají i na označení jiných, dokonce i mimopalestinských »shromáždění« věřících [Antiochie 13,1, Cesarea 18,22, Efezos 20,17.28 a j.]; Kraličti tu někde překládají slovem »sbor« [9,31; 11,26]. Zajímavé je místo 9,31: zde některé rukopisy mají jednotné číslo; na rozličných místech v Judstvu, Galilei i v Samaří je jedna a táž skutečnost nového lidu Božího: *ekklésia* je tu tedy »obecná c.« Jiné rukopisy však mají množné číslo: na těchto rozličných místech je řada jednotlivých shromáždění věřících — *ekklésia* tu znamená »místní sbor«. Ve Sk ale ani později u Pavla a vůbec v NZ však

mezi tímto dvojným významem slova nelze stroze a výlučně rozlišovat. NZ nemyslí v pojmech organizačních a právních: jednotlivá místní shromáždění věřících v Ježíše jako Mesiáše [Krista] jsou přímým projevem pravého lidu Božího; »sbor« je zároveň »církví«, c. se neprojevuje jinak než jako »sbor«.

4. Stejně je tomu v listech apoštola Pavla. Užívá výrazu *ekklésia* povětšinou pro jednotlivé sbory [2K 11,8; 12,13; F 4,15; Ř 16,23; 1K 14,23 a j.], dokonce i pro »sbor« v jediné domácnosti [Ř 16,5; 1K 16,19; Ko 4,15; Fm 2], ale přitom je zřetelné, že každý sbor je projevem téže skutečnosti c. C. není zeměpisně vázána na určité místo, ani nepovstává součtem nebo organizačním, právním sjednocením místních sborů, nýbrž každý sbor jest církví Boží [1K 1,2; 10,32; 1Te 2,14], i když toto bližší označení mnohdy chybí. Důležitý je výraz »c. v Kristu [Ježíši«] [1Te 2,14; Ga 1,22 sr. Ř 16,16]: není to pouhé bezbarvé označení »křesťanská« c, nýbrž vyjádření toho, že Bůh shromažďuje svůj nový lid, jež zdávna zaslíbil, právě prostřednictvím Ježíše Krista, a to konkrétně jeho smrtí a vzkříšením. Tuto skutečnost apoštol má na mysli i tehdy, když vůbec neužívá slova c.: tak tomu je zejména v prvních 15 kapitolách Ř, kde se slovo c. vůbec nevyskytuje, a přece je tu řeč nejen o »povolaných svatých« [1,7], nýbrž i o tom, jak je v Kristu tvořen nový lid Boží, pravý ostatek Izraele [9-11] a dědic jeho zaslíbení: sr. k tomu »my jsme obřízka« F 3,3, »símě Abrahamovo jste« Ga 3,29, »Izrael Boží« Ga 6,16; sr. 1K 10,18.

Na vyjádření nadsvětské a obecné skutečnosti c, přesahující meze jednotlivého sboru, a tedy také na vyjádření jednoty této skutečnosti [sr. Ef 2,14; Ga 3,27n; 1K 12,1-4] apoštol v důležitých oddílech užívá výrazu tělo Kristovo. Vyskytuje se předně Ř. 12,4n a 1K 12,12-27, kde se jím zdůrazňuje jednota lidu Kristova uprostřed rozmanitosti jeho životních projevů. Na pohled je tu pojem těla toliko obrazem, přirovnáním: ale 1K 12,12 naznačuje, že je to více než přirovnání: Kristus je opravdu s církví spjat tak těsně, že je možno říci: c, vskutku jest jeho tělem. T. j., pojem »těla« vyjadřuje nerozlučitelný vztah mesiášského krále k jeho lidu [sr. 1K 15,12-28; Ko 1,18; Ř 8,29]. Není vyloučeno, že toto užití pojmu »těla« bylo připraveno předkřesťanskými gnostickými spekulacemi, ale věc sama, t. j. souměřitelnost Mesiáše a jeho lidu je pevně zakotvena v základní linii biblické. — Mohla by však vzniknout představa, že Kristus je na církvi jako na svém těle stejně závislý jako ona na něm. Toto nedorozumění je odvráceno tím, že Pavel jinde zdůrazňuje, že Kristus je hlavou svého těla, církve [Ko 1,18; 2,19; Ef 1,22; 5,23-25]. Kdybychom úzkostlivě zůstali jen při slovních vyjádřeních, shledali bychom snad, že je jistý logický rozpor mezi výpovědí, že c. je tělem Kristovým, a výpovědí, že on je její hlavou. Ve skutečnosti, jež je těmito výrazy míněna, není však žádného roz-

poru: c. je s Kristem nerozlučně svázána, ale tak, že on je jí stále nadřazen: ke své existenci potřebuje ona jeho, nikoli on jí, a on stále zůstává jejím Pánem. Přitom pak svazek Krista a c. je svazkem lásky, jak je vyjádřeno Ef 5,25-32, kde je užito motivu lásky muže a ženy. Jsme nakloněni pojímat to tak, že tato láska je obrazem milosti Kristovy; Písmo však nahlíží na věc obráceně: prvotní skutečností je odvěká smlouva milosti, v Kristu uzavřená, a láska muže k ženě je odleskem této smlouvy milosti.

Těmito způsoby dává apoštol výraz té skutečnosti, že c. není pouhou lidskou pospolitostí, pouhou sociologickou skutečností, nýbrž je založena ve skutečné účasti na osobě a díle Ježíše Krista. Proto také apoštol Pavel nezdůrazňuje autoritu úřadů v c. a neklade váhu na neměnnost její organizace. Zajisté, apoštolé mají v c. i podle Pavla zcela zvláštní postavení [1K 9,1n; 12,29; Ga 1,1; 2,8], ale mají je ne jako úřední správci organizace c, nýbrž jako prvotní svědkové vzkříšení Ježíše Krista [1K 9,1; 15,3n]. Kristus řídí svou c. nikoli pomocí neměnně ustanovených úřadů, nýbrž skrze dary svého Ducha [1K 12; Ř 12], který je ovšem Duchem pokoje, ne nepořádku [1K 14,33,40]. Největším darem pak je láska [1K 13]: tímto svazkem dokonalosti [Ko 3,14] c. žije jako živé obecenství bratří.

5. V ostatních spisech NZ se výraz c. vyskytuje ku podivu zřídka. Lze říci, že je to výraz typicky pavlovský; mimo jeho epištoly se vyskytuje častěji jen ve Sk a Zj, kde se ho užívá po výtece na označení místních sborů maloasijských. Nápadné je, že se toto slovo nevyskytuje ani v synoptických [mimo ony dva zmíněné případy v Mt, viz 6], ani ve čtvrtém evangelium. To však neznamená, že by všechny tyto nz spisy nic nevěděly o realitě církve. Když evangelium J mluví o vinném kmeni a ratolestech [15], o »zůstávání« učedníků v Kristu 6,56; 15,4.5.6.7. nebo o pastýři a ovcích a o jednom stádu 10,14-16; sr. 21,15-17, opisuje tím jen rozličnými obraty a obrazy skutečnost c. Podobně přece činí už synoptický Ježíš, jak jsme ukázali svrchu [bod 1], a také jiné spisy nz: 1Pt 2,1-10 je přímo klasický oddíl nz učení o c, a přece se toto slovo ani jednou nevyskytuje, nýbrž místo něho jen sz obrazy, jako »dům duchovní, svaté kněžstvo, rod vyvolený, národ svatý, lid dobytý«. I dvanáctero pokolení rozptýlené Jk 1,1, sr. 1Pt 1,1 je jen jiným označením c. Kristovy.

6. Mt 16,18 a 18,17. Už jsme vyložili, že otázka, zda tyto výroky v dnešní podobě, t. j. s užitím slova c, opravdu pocházejí od Ježíše, není rozhodující. Je možné, že teprve pozdější úprava evangelijního podání vložila sem tento výraz, jímž bylo v pozdější době obvyklé nazývat skutečnost nového lidu Božího v Kristu. Nelze však ani vyloučit, že Ježíš užil některého aramejského výrazu, jehož nejpřímějším překladem bylo právě *ekklésia*.

[96] Cis-Císař

Důležité je, že Ježíš svou celou činností utvořil skutečnost nového Izraele a čekatele království Božího, jak jsme už vyložili. Účast na tomto lidu dává, ano tento lid zakládá vyznávající víra v Ježíše jako nositele království Božího, jako Mesiáše. Proto na vyznání Simonovo: »Ty jsi Kristus«, [Mesiáš] Ježíš odpovídá slovem o zbudování svého lidu a udělením nového jména Petr, Skála či Skalník. Jako první vyznavač je Šimon počátkem, ano základem c. Ježíše Krista. Tuto prvotnost, potvrzenou jeho prvotním svěděním o vzkříšení [1K 15,5], dokládá celý NZ. Šimon Petr je nepochybně prvním svědkem mesiášství Ježíšova i jeho vzkříšení, a na základě toho má v c. nepochybnou zvláštní autoritu, kterou ani Pavel nepopírá, i když ukazuje její meze [Ga 2,11nn]. V tomto smyslu lze mluvit o »primátu Petrově«; jenže z toho nevyplývá pravomoc absolutní vlády v c. Tím méně je v NZ cokoli řečeno nebo naznačeno o tom, že by se Petrova autorita měla přenášet na příslušníky dalších křesťanských generací. Naopak, celá podstata prvotnosti Petrovy podle Písma spočívá v tom, že neopakovatelná, neboť nerozlučně souvisí s prvotním, neopakovatelným založením c. smrtí a vzkříšením Ježíše Krista. Jediná pravá biblicky doložená posloupnost Petrova spočívá v opakování události jeho víry a vy 7. Souhrnem třeba zdůraznit, že c. podle NZ je určena na jedné straně svým vztahem k lidu Božím staré smlouvy, k Izraeli, na druhé straně k budoucí skutečnosti království Božího, prolamující se v Ježíši Kristu, v jeho příchodu, díle, smrti, vzkříšení a v darech Ducha sv. do této časnosti. C je tedy jakoby umístěna na přelomu dvou věků. Je na této zemi; je společenstvím lidí, kteří se docela viditelně scházejí a viditelně nebo slyšitelně vyznávají svou víru v Mesiáše Ježíše. Není tedy biblicky přesně mluvit o »neviditelné církvi« jako o nějakém zvláštním útvaru. Neviditelné je království Boží, protože je budoucí, »nebeské«; c. však je viditelná. Jenže to, co ji činí církví, t. j. právě onen vztah k jednání Božím v Ježíši Kristu, čekatelství království Božího, dary Ducha sv., to vše je »neviditelné«. Dalo by se snad mluvit o neviditelnosti podstaty a viditelnosti projevu církve; je to však asi přespříliš novodobě myšleno a řečeno. Je lépe ještě jednou objasnit vztah c. ke *království Božím: nejsou totožné, naopak, rozdíl mezi nimi je podstatně důležitý, ale jsou v těsném vzájemném vztahu. C. královstvím Božím sama není, ani je nebuduje, ani přímo nepřipravuje; ale věří v ně, svědčí o něm, ukazuje na ně, žije z jeho zaslíbení, očekává na jeho příchod v plnosti a moci. S tím souvisí i otázka autority ve: má ji v plném smyslu toliko její Pán a hlava, Ježíš Kristus, který je své církvi přítomen skrze svědectví svých vyvolených svědků a skrze dar Ducha sv. To znamená konkrétně, že autoritou v c. je Písmo [jakožto zachycení onoho svědectví vyvolených svědků]

a vnitřní svědectví Ducha. Ostatní autorita ve c.- autorita úřadu, tradice, shody dosahované společným dotazováním na Slovo — má svůj skutečný a nepominutelný, avšak podřízený význam. Podstatný význam pro církev však má její skutečný život: shromáždění k modlitbám [1K 14,14-16; 11,4-5; Sk 1,14], zpěvům [Ko 3,16; Ef 5,19], k lámání chleba [Sk 2,46: zde jde nepochybně o stůl Páně, sr. 1K 11,18-34], k vzájemnému učení a napomínání [Ko 3,16], jež někdy mělo podobu vytržení ducha a mluvení jazyky [1K 12,10; 14,2-33]. A ovšem, vedle tohoto společného shromáždění k oslavě Boha a Pána Ježíše Krista byl tu se stejnou nutností život ve vzájemné lásce a pomoci [Sk 2,44-45; 4,32n; 2K 8-9; 1K 13].

Cis [Kíš].- 1. Otec Saulův, syn Abielův, z čeledi Matri, z pokolení Benjaminova [1S 9,1; 10,21]. Podle 1Pa 8,33 však byl Cis synem Nerovým, vnukem Jehielovým [sr. 1Pa 9,36.39. Jehiel měl syny Abdona, Zura, Cise, Bála, Nera a Nádaba. Ner pak zplodil Cisa, otce Saulova]. Neboli vidíme, že v bibli nejde o rodokmeny založené na pouhých pokrevní příbuznosti a že bude zapotřebí mnohého písmáckého studia, nežli pochopíme duchovní poslání podobných oddílů.

2. Syn Jehiele a Maachy, strýc předešlého [1Pa 9,35-36]?

3. Praotec Mardocheův [Est 2,5].

4. Syn Moholi z čeledi Merari, z pokolení Leví. Jeho synové pojali za manželky dcery bratra jeho Eleazara [1Pa 23,21 až 22; 24,28-29].

5. Levita z čeledi Merari, syn Abdi; pomáhal při obnově chrámu a náboženství za judského krále Ezechiáše [2Pa 29,12].

Císař je v NZ vždycky označením panovníka světové říše římské. Řím, kdysi malá městská republika, zmocnil se během staleté expanse vlády nejen nad celou Itálií, nýbrž postupně nad všemi zeměmi v oblasti Středozemního moře. Tento mocenský rozvoj byl v podstatě zakončen v I. století před Kr. Tehdy se však ukázalo, že úkol ovládati území tak rozsáhlé přesahuje možnosti a prostředky původního zřízení městské republiky. Sama rychlá expanse pak vedla k hlubokým změnám ve vnitřním složení římské společnosti. To způsobilo, že asi od r. 130 př. Kr. prošel Řím stoletím hluboké vnitřní politické i společenské krise, která se projevovala prudkými občanskými zápasy, revolučními výbuchy i občanskými válkami, které přesto nezarazily vnější rozmach. Závěrem a výsledkem těchto zápasů bylo, že skutečná moc v římském státu přešla na jednotlivce, kteří zachovávali sice republikánské ústavní formy, ale ve skutečnosti vládli jako samovládci, opírajíce se o vojenskou moc a o novou aristokratickou vrstvu, vzešlou z občanských zápasů. V tomto vývoji měl důležitou úlohu proslulý vojevůdce a státník C. Julius Caesar. Byl sice r. 44 př. Kr. zavražděn rozhodnými republikány, kteří se tím marně pokusili zastavit vznik samovlády, po jeho smrti

však šel vývoj stejným směrem, a r. 31 př. Kr. strhl na sebe všechnu skutečnou moc ve státu jeho synovce a adoptovaný syn C. Julius Caesar Octavianus [*Augustus]. On vytvořil, či aspoň ustálil nový typ panovnický. Z ohledu na republikánské tradice se vyhýbal titulu »král« i vši vnější panovnické nádhře, aspoň v samotném Římě, okázale prohlašoval, že obnovil republiku, a ponechával v chodu všechna ústavní zřízení a úřady republikánské. Ve skutečnosti však byl samovládcem, rozhodujícím o všech důležitých záležitostech státních. Pro tento zvláštní úřad se vytvořil název »princeps« [»předák«], ale snad ještě častěji bylo užíváno názvu »imperator« [nejvyšší velitel vojska], řecky autokrátór [samovládce]. Protože však Octavianus, zakrátko od senátu obdařený čestným jménem *Augustus [vznešený], i všichni jeho nástupci přijali do svého jména také příjmení [Caesar] brzo významu úředního titulu, z něhož se rychle vytratilo živé vědomí, že to původně bylo rodinné jméno. Z tohoto jména-titulu se později vytvořilo nové označení panovníka svrchované a »světové« vlády: »císař«. Tak tomu je aspoň v některých novodobých jazycích [něm. Kaiser, ruské car a pod.]; jiné jazyky ve stejném významu užívají nějaké obměny titulu imperator [angl. emperor atd.].

Císařové v době nz byli tedy nejvyššími nositeli státní moci nade všemi územími, která jsou dějištěm nz dějů. Z krajin vypočtených Sk 2,9-11 byly arci některé, [na př. Parthie, Médie, Elám i část Arábie] mimo hranice římské říše, ne však mimo dosah jejího silného vlivu; a v každém případě se vlastní působení apoštolů odehrává na půdě říše, t. j. pod vládou císařů. Tuto vládu vykonávali většinou prostřednictvím místodržících, které buď přímo sami jmenovali [v t. zv. císařských provinciích, k nimž patřila Sýrie i s Judstvem, aspoň po větší část nz doby], anebo jejichž jmenování senátem předem nebo dodatečně schválili [v t. zv. provinciích senátorských, k nimž patřila M. Asie i Achaja, t. j. Recko]. V některých případech ponechávali místní správu v rukou místních poddanských panovníků, tak na př. v Palestině v rozličných obměnách správu vykonávali členové rodiny *Herodovců. V každém případě však císařové mohli podle svého uznání zasáhnout do správy kterékoli části říše, a aspoň římstí občané měli právo odvolat se k soudu císařskému v Římě [sr. Sk 25,10.11.12; 26,32].

Pro porozumění Písmu má nemalou důležitost jedna stránka instituce císařské. I když první imperátorové čili principové aspoň v Římě velice zdůrazňovali, že nejsou králové, nýbrž toliko přední z občanů, přece se k nim od počátku zejména ve východních končinách říše počala obracet a upínat ta náboženská, ano takřka božská úcta a pocta, kterou poddaní už po dlouhá tisíciletí vzdávali velkým orientálním monarchům — egyptským, mesopotamským, později perským i řeckým [nástupcům Alexandra Makedonského].

Tento kult císařů, jehož střediskem, pokud víme, byla v době nz *Azia, byl zajisté z valné části konvenčním dvorským lichocením, namnoze podněcovaným, ne-li požadovaným horlivými římskými místodržícími. Přesto však také nepochybně vyjadřoval opravdovou vděčnost aspoň některých obyvatel říše — zejména z vyšších vrstev — za dobrodiní pokojného rozvoje, kterého se jim v říši císařů dostalo po staletích vnějších i vnitřních válek. Ať jakkoli, je tento kult císařů důležitou složkou dobového pozadí NZ: prvotní církev byla hotova k plné poslušnosti a loyaltě římskému státu, odmítala však rozhodně jakoukoli účast na božských počtách vzdávaných císařům. Z tohoto stavu věci povstala většina konfliktů mezi starou církví a státní mocí, jež se projevovaly pronásledováním vyznavačů Ježíše Krista.

V dalším podáme stručný přehled císařů, přicházejících v úvahu pro dobu nz. U těch, kteří jsou v NZ uvedeni jménem, odkážeme na zvláštní články, u ostatních uvedeme některé důležité údaje.

1. *Augustus, 31. př. Kr. — 14 po Kr. Císař, za něhož se Ježíš narodil. Plné jméno: C. Julius Caesar Octavianus Augustus.
2. *Tiberius, 14-37 po Kr. Za něho Ježíš vystoupil a byl ukřižován. Plné jméno: Tiberius Claudius Nero.

Peníz císaře Augusta. Peníz císaře Tiberia.

3. Caligula [37-41]. Jeho skutečné jméno bylo Caius Caesar; Caligula [»botička«] je přezdívkou, kterou tomuto synovi proslulého vojevůdce Germanika dali vojáci legií v Germanii, mezi nimiž byl za svého dětství velice populární. Po despotické vládě Tiberiově byl nový mladý panovník uvítán s velkými nadějemi. Brzo se však u něho objevovaly rysy úchylného velikášství a krutosti. Pro nás nejzajímavější jest, že C. byl první panovník, který naplno, a to v samém Římě prohlašoval svou božskost. Dal všude po městě v chrámech stavět své sochy a vyžadoval božskou poctu před nimi. Dokonce pak přišel na myšlenku dát svou sochu postavit i v chrámu jerusalemském. Správní úředníci římstí [legát syrský Petronius] byli natolik rozumní, že provedení tohoto šíleného rozkazu s velkým nebezpečím

[98] Císař

pro sebe odkládali, a přítel Caligulův z dětství, *Herodes Agrippa I., dosáhl toho, že císař svůj rozkaz odvolal. Není však jasné, jak by se byly věci dále rozvíjely, kdyby bylo již r. 41 nebylo došlo k tomu, že Caligulu zavraždil jakýsi pretoriánský důstojník těsně před jeho zamýšlenou triumfální cestou do Egypta. Prý to učinil z pomsty za osobní urážku, ale je pravděpodobné, že v pozadí bylo politické spiknutí na odstranění pološíleného panovníka.

4. *Klaudius, 41-54. [Tiberius Claudius Nero Drusus; oficiální titul panovnický: Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus.]

5. Nero [Lucius Domitius Nero, adoptovaný

syn Claudiův, po vlastním otci zvaný Ahenobarba], 54-68. Nastoupil na trůn ve věku 17 let na základě úkladu své matky Agrippiny, která dala otrávit svého letitého manžela Claudia.

U Nerona se opakovala ve větším měřítku historie Galie

gulo: Byl dobře vychován, zejména

známým filosofem Senekou, měl i jiné dobré rádcy, mnoho dobrého od něho čekali. Po dobrém a slibném začátku však se rychle sešlinul do osobní prostopášnosti a všelike úchylnosti a upadl pod vliv naprosto nespovedomých dvorských koterií. Nastala doba strašné despotie, plné dvorských intrik, poprav a vražd [utraceni byli jeho nevlastní bratr, syn Claudiův Britannicus a nakonec i jeho vlastní matka Agrippina, nemluvě o velké řadě jiných obětí]. U Nerona se rychle vyvíjelo také nezřízené velikášství, živené dvorským lichocením. Nedošlo tak daleko jako u Caliguly, t. j. nikoli k přímému a výslovnému požadavku zbožnění panovníka, ale směřovalo k tomu. Při této jeho povaze není divu, že r. 64, kdy došlo k strašnému požáru Říma, přičítala lidová pověst vinu císařovi, který si na spáleništi dal stavět nádherný palác. Na umlčení těchto pověstí si císař nebo jeho okolí vyhledali oběť v křesťanech, kteří byli pro soudržnost a zvláštnost svého obecenství přijímání s nedůvěrou, odporem a nejdivočejšími pomluvami. Smysl a právní povaha tohoto prvního zaznamenaného [Tacitus, Letopisy, XV, 44] pronásledování křesťanů se strany nejvyšších míst římského státu nejsou dosti jasné. Je však pravděpodobné, že Nero zůstal ve vzpomínce křesťanů přímo typem proti-božského panovníka, který dal některé rysy na př. obrazu šelmy Zj 13. Pozoruhodné je však, že apoštol Pavel, jehož činnost spadá do doby Claudiovy a Neronovy, se R 13, v listu napsaném patrně za vlády Neronovy, vyslovuje tak kladně o římské vládě, jakož i to, že se

Peniz císaře Nerona.

právě k tomuto panovníkovi odvolává od soudu prokurátora Festa. Souvisí to asi také s tím, že despotická povaha vlády Neronovy se jevila nejzřetelněji v Římě samém, kdežto v provinciích šla římská správa celkem obvyklým během; platí však také, že zásadní stanovisko apoštolovo ke státní moci není určeno osobní povahou vladařů. Podle staré tradice, které dnešní historické bádání je nakloněno znovu přikládati více víry, než tomu bylo po nějaký čas, byli za pronásledování r. 64 v Římě popraveni jak apoštol Pavel, tak Petr. — Despotie Neronova vedla k opěťovaným pokusům svrhnout tyranského panovníka. R. 65 byl takový pokus odhalen a potrestán s velkou krutostí — v souvislosti s tím přišel o život i vychovatel Neronův Seneka a byl ohrožen i bratr Senekův *Gallio — ale nakonec nespokojenost pronikla i do armády. Došlo ke vzpouřám, a když Nerona opustili i pretoriáni, nezbylo mu, než odhodlat se v červnu 68 k sebevraždě. Několik let předtím, r. 66, propukla v Palestině velká vzpoura židovská, umožněná nebo aspoň podnětená patrně také těžkou vnitřní krizí, do níž se na sklonku vlády Neronovy dostala římská říše. K potlačení této vzpoury vyslala vláda Neronova osvědčeného vojevůdce Flavia Vespasiana.

6. Galba [68].

7. Otho [68].

8. Vitellius [68-69].

Po smrti Neronově nastala doba zmatků a občanských válek, jichž se ovšem zúčastnily spíše jen legie a jejich vyšší důstojníci než prostí občané, ale v nichž přece jen bylo zejména město Řím zle popleněno. Vystřídali se tři panovníci, kteří po kratičké vládě přišli k násilnému konci. Všichni tři přicházeli ze západních částí říše: nakonec však do sporů o trůn zasáhly důležité legie východní, jejichž nejmávanější osobou byl legát syrský Mucianus. Ten provedl tažení na Řím, jehož se v krutých a ničivých bojích zmocnil, a dal provolat císařem ne sám sebe, nýbrž velitele legií obléhajících Jerusalema, Vespasiana.

9. Titus Flavius Vespasianus [69-79] pocházel z prosté občanské rodiny: jeho otec byl vysloužilým centurionem, děd výběřím daní. Na trůn vstoupil tedy muž neurozeného původu. Byl však znamenitý voják i administrátor, pověstný svou šetrností. Aristokraté v senátu se na něj dívali nevlídně, ale nezmařili jeho dílo opětné konsolidace říše. Patřilo k tomu také dokončení »války židovské«: Vespasianův syn Titus dobyl města r. 70 a r. 71 slavil v Římě slavný triumf, z něhož po dnešní dny zůstala triumfální brána [»oblouk Titův«] ozdobená reliéfy znázorňujícími pochod židovských zajatců i nesení chrámových náradí v triumfálním průvodu. Vespasianus přes svou příslovečnou šetrnost zahájil rozsáhlou stavební činnost, z níž nejproslulejší je t. zv. flaviovský amfítheatr v Římě, známý pod názvem Colosseum.

10. Flavius Titus [79-81], syn předešlého. Za své krátké vlády se ukázal rozumným a dob

rým panovníkem. Církevní historik Eusebios zaznamenává o něm i o jeho otci Vespasianovi, že za jejich vlády se církev těšila pokoji.

11. Domitian [Titus Flavius Domitianus], 81-96. Mladší bratr Titův. Na rozdíl od umírněnosti svého otce i bratra se vrací k despotii a absolutismu neronovskému. Došel tak daleko, že se v úřední titulatuře své kanceláře dal nazývat »pán a bůh«. Jeho despotický režim doléhal obzvláště těžce na vyšší třídy římské společnosti, mezi nimiž docházelo k mnoha popravám. Ale máme také zprávy, byť ne dosti zřetelné, z nichž vysvítá, že ke sklonku jeho vlády — asi kolem r. 95 — došlo k pronásledování křesťanů, a to asi ne toliko v samém Římě, nýbrž i v provinciích. Toto Domitianovo pronásledování je pravděpodobně pozadím, na němž musíme čísti knihu Zj a patrně i 1Pt. Je také možné, byť ne jisté, že hádankovité číslo 666 ve Zj 13,18 je číselným rozvedením obvyklých zkratků oficiálního titulu Domitiana [v řeckém znění]. Vláda tohoto despoty skončila tím, že byl r. 96 zavražděn spiklenci, mezi nimiž byla i jeho manželka.

12. Nerva [M. Cocceius Nerva], 96-98. Senát, který si oddychl po skončení Domitianovy hrůzo vlády, dal proklít jeho památku a světil vládní moc staříckému senátorovi, který si učinil programem navrátit se k osvícenému a mírnému absolutismu doby Augustovy; návrat ke skutečné republice nebyl tehdy myslitelný. Nerva si vyvolil Trajana, vojevůdce legií v Horní Germanii, za spoluvladaře, nástupce a adoptovaného syna.

13. M. Ulpius Trajanus [98-117] byl panovník velmi schopný a silný. Vládl pevnou rukou, ale bez tyranských výstřelků, zaokrouhlil území říše, upevnil její správu, vyznačoval se velkou péčí o stavební činnost. S našeho stanoviska je nejzajímavější odpověď, kterou dal na dotaz svého přítele Plinia mladšího, kolem r. 110 místodržitele v Bithynii, jak má zacházeti s křesťany, kteří bývají předváděni před jeho soudní stolec. Odpověď byla pozoruhodná: Křesťané nemají být z moci úřední vyhledáváni a nemá být proti nim přijímáno žádné anonymní udání — vždyť něco takového by se neslušelo na náš osvícený věk! — ale když jsou obviněni veřejně a nechtějí odvolat své předsvědčení, mají být trestáni; ne sice pro nějaké zločiny, neboť žádných podle zjištění Pliniova nebylo, ale pro tvrdšíjnost, s jakou setrvávají při své »pověře«. Projevuje se tu pohrdání římských vzdělanců vůči lidovému hnutí východních provincií, také však nedůvěra státní moci k pevnému a v zásadní věci neústupnému přesvědčení křesťanů. — Trajanem končí řada panovníků, které je možno zařadit do novozákonní doby. S.

Cison, hebrejské pojmenování nynější klickaté a v létě velmi bahnité Nahr el-Mukatta, řeky v Palestině, jejíž severní rameno pramení na hoře Tábor, jižní poblíž hory Gelboe; obě ramena se setkávají sv od Mageddo. Tvořila hranici mezi pokolením Zabulon a Izachar na pravém a Manasses na levém břehu. Vlévá se

Cison - Cizí oheň [99]

nedaleko Haify [Akka] do Středozemního moře u zálivu Ptolemais. V době letní nemá vody, ale v době dešťů se rychle rozvodňuje v dravý tok. Nyní jsou přes něj dva mosty, po jednom vede silnice, po druhém železnice z Damašku do Haify. C. je místem dvou velkých událostí v dějinách izraelských: 1. Smrti Zizara, velitele vojska krále Jahela Kananejského [Sd 4,7; 5,19-21; Ž 83,10], po jeho porážce za vedení Izraelských Deborou a Barákem. — 2. Zamordování 450 proroků Bálových od proroka Eliáše [1Kr 18,40].

Citara *Harfa. *Hudba.

Citim [Nu 24,24], ostrov Cypr. *Cetim.

Citejský *Cetim.

Cizí, cizozemec, »příchozí« [Ex 20,10; Lv 16,29; 17,8; 2S 1,13] značí osobu ne izraelskou, třeba bydlila v Zaslíbené zemi. Cizími byli Izraelcům obzvláště:

1 osoby, které s Izraelskými společně vyšly z Egypta [Ex 12,38], ač Izraelskými nebyly. Tito cizinci se často stávali pramenem slabosti a rozdělení [Nu 11,4-6]; na druhé straně byli svědectvím přitažlivosti lidu Božího [srov. L 14,25-27];

2. obyvatelé země kananejské, kteří nebyli vytlačeni ze svých sídel [Dt 23,20];

3. utečenci, otroci, kupci atd. Za vlády Šalomounovy bylo napočteno v zemi 153.000 cizozemců [2Pa 2,17].

Zákon Mojžíšův, kterým bylo upraveno sociální a politické postavení »cizích«, byl velmi liberální. Kromě Moábských a Amonitských [Dt 23,3] byly za jistých podmínek všechny národnosti trpěny podle práva cizineckého, byly i volitelné do civilních služeb, vyjímajíc královskou hodnost [Dt 17,15; Lv 19,33; Dt 10,18-19; Ex 22,21; 23,9]. Cizinec nesměl ovšem přestoupiti žádný základní zákon izraelský [Ex 12,19; Lv 16,29; 17,10; 18,26]. Byl-li nevolníkem, musil býti obřezán [Ex 12,44], byl-li pohostinnu, měl to na vůli, zůstal-li však neobřezán, nesměl míti účast na slavnostech [Ex 12,43-48] a nebyl pokládán za plnoprávného občana. Není úplně zřejmo, zda v tom případě platily i pro něho [jako na př. pro cizince uvedené výše pod 1. a 2.] ohledy právě takové jako k vdově a sirotku [Dt 10,18-19; 14,29; 24,19.20]. Největší nevýhoda spočívala v tom, že se na něho nevztahovalo ustanovení o milostivém létu, stal-li se nevolníkem. Takový nevolník byl nevolníkem »na věky« [Lv 25,45-46].

V NZ pojmem »cizí« je označován člověk neznámý [J 10,5], Samaritán [L 17,16.18] aj. *Příchozí.

Cizí krev [Žd 9,25]. Velekněz obětoval nikoli vlastní krev, nýbrž krev druhých, totiž obětních zvířat, kdežto Kristus obětoval svou vlastní krev.

Cizí oheň [Lv 10,1; Nu 3,4; 26,61]. Vykla-dači se domnívají, že cizí oheň znamená oheň, vzatý nikoli z oltáře [sr. Lv 16,12; Nu 16,46], nýbrž z profánního [světského] zdroje. Jini

[100] Cizí žena-Cypr

z rozkazu Lv 10,9 dovozují, že Nadab a Abiu spáchali v opilosti hřích, který je stál život. Mnohem pravděpodobnější výklad se však podá, bereme-li začátek Lv 10 vcelku. Oba synové Aronovi se zřejmě poskvřili účastí na nějakých obřadech spojených s obětními hody a pitkami, jimž Izrael neustále a v nejrůznějších obměnách podléhal, zaměňuje je s vlastní službou Hospodinu. Před Svatým Izraelským však neobstojí žádný hříšník, zvláště je-li poskvřěn obecenstvím s jinými božstvy. Za modloslužbu byl neodvolatelně trest smrti [Ex 22,18-20], — Předpis, jak zapalovati oheň k oltáři službě, byl vydán v Lv 16,12n. x

Cizí žena [Př 5,3; 6,24; 23,27] = nevěstka.

Cizoložství. Tohoto zločinu dopouští se vdaná žena s mužem, který není jejím manželem, nebo ženatý muž se ženou, jež není jeho manželkou. [Mnohoženství však v Izraeli nebylo pokládáno za cizoložství.] Podle zákona Mojžíšova měli být oba vinníci ukamenováni [Lv 20,10]; to se vztahovalo i na ženu zasnoubenou stejně jako na vdanou, vydávající se za svobodnou [Dt 22,22-24]. Nevolnice takto hřešící má být bičována a muž má přinést oběť za vinu [Lv 19,20-22]. Dala-li se prokázat nebo aspoň předpokládati ženina nevína, byl souzen jen muž. — V pozdější době, když vlivem pohanstva manželský svazek byl do jisté míry uvolněn, změnil se i názor na cizoložství a rozsudek ukamenováním byl velice zřídka vykonán. Ti, kdo přivedli k Ježíšovi ženu v cizoložství dopadenou [J 8], nepomýšleli asi na to, aby byla skutečně ukamenována, třebaže se odvolávali na psaný zákon; učinili to jen v úmyslu, aby ho pokoušeli. Při rozvodu cizoložnice ztratila své věno, nárok na výživu a p. Nevíme, jak často se vina či nevína zjišťovala Božím soudem, sr. zkouška »obětí horlivosti« [Nu 5,11-29]. — V přeneseném slova smyslu znamená cizoložství modloslužbu, t. j. každou zpronevěru smlouvě s Bohem [Jr 3,8.9; Ez 23,37.43; Oz 2,2-13] nebo Božím slovu [2K 2,17].

Ckání [Jr 51,37; 19,8], v dnešní češtině už neznámý výraz, znamenající posměch. V Jr 51,37 je tento výraz spojen s »užasnutím« [Kraličtí], s něčím, co vyvolává hrůzu, ustrnutí. Tentýž hebr. výraz překládají Kraličtí u Jr 25,18; 29,18 pojmem »odiv«, který je v dnešní češtině stejně neobvyklý jako ckání.

Clo *Daň, Celník.

Cítitel Boží [J 9,31; Sk 18,7]. V době hellenistické a římské se tak označovali Židé na rozdíl od těch, kteří uctívali modly; v NZ je tento pojem velmi řídký. V řeckém textu vyskytuje se pouze dvakrát: v J 9,31, kde je výrazu »cítitel Boží« užito k označení toho, kdo se bojí Boha a činí jeho vůli. V 1Tm 2,10 je v řečtině podstatné jméno, které Kraličtí překládají »pobožnost«. Ve Sk 18,7 je v řečtině jiné slovo, označující patrně pohany, kteří byli aspoň částečně získáni pro víru v Hospodina, Boha izraelského a jediného Pána nebes i země.

K J 9,31 sr. 16,23-27; 1J 3,21-22; Iz 1,15; Ž 66,18; Př 15,29; Jb 27,8-9; 35,13.

Ctítí. Tímto slovesem překládají Kraličtí několik různých hebrejských a řeckých výrazů.

V Ex 20,5 ve smyslu »sloužiti«, Ex 20,12; 1S 2,29-30; 15,30 ve smyslu »prokazovati úctu«, Lv 19,32 ve smyslu »vyznamenávati«; »býti zaujat pro někoho«, »dávati přednost«, Est 6,6 ve smyslu »míti zalíbení«, J 5,23 ve smyslu »vysoce ceniti« [J 8,49]; Sk 17,23 ve smyslu »zbožně uctívati«, Ř 1,21 ve smyslu »chváliti« atd.

Ctnost. 1S 26,25, jediné místo, kde Kraličtí ve SZ mluví o ctnosti. V hebr. textu není tohoto pojmu; překlad má znít: »Určitě dokážeš« = budeš úspěšný. V NZ neznamená tento pojem totéž jako v profánní řečtině, kde se mluvilo o čtyřech kardinálních ctnostech [moudrost, statečnost, mírnost, spravedlnost]; neboť NZ nejde o to, co dokáže člověk, ale

O to, co dokáže Bůh. »Ctnost« v NZ je statečný postoj v životě i při smrti. 1Pt 2,9 »ctnosti« jsou mocné [zázračné] skutky milosti a lásky Boží v Ježíši Kristu. Sr. 2Pt 1,3.5.

Ctný Ž 119,1; Př 11,20; L 8,15; 2Tm 2,3; 1Pt 3,16]. *Ctnost. Často ve smyslu bezúhonnost.

Cvičení, řecky *paideia*, výchova, vyučování, kázeň. Př 1,7-8; 5,12.23; 8,10.33; 12,1; 13,1; 15,5; Ef 6,4; 1Tm 4,8].

Cymbál [spr. cimbál], hudební nástroj.

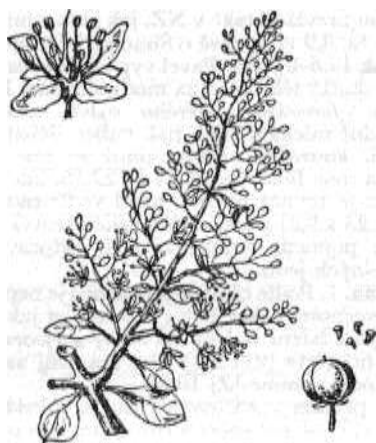
V Ž 150,5 naznačeny jsou dva druhy c.: »hlasité« a »zvučné«. Rozdíl mezi oběma není úplně zřejmý, jen to jest jisté, že starověký cimbál nebyl nástroj strunový, nýbrž podobal se dnešním činelám. U Ž 150 se soudí, že prvnější záležely ze 4 mosazných puklicovitých destiček nebo z jiného tvrdého kovu. Hrající si upevnil na každou ruku dvě a bitím o sebe vyvozoval zvuky. Druhý se skládal ze dvou větších desek, každá do jedné ruky; bilo se jimi o sebe při doprovázení jiného nástroje. Užívání c. nebylo předepsáno při chrámové bohoslužbě a jiných posvátných příležitostech, ale bylo obvyklé [2S 6,5; 1Pa 15,16.19.28; Ezd 3,10; Neh 12,27]. Užívalo se jich nejvíce k vojenským účelům. Hebrejské ženy jimi doprovázely taneční hudbu. Obou druhů c. se na východě dosud užívá při vojenské hudbě. *Hudba.

Cypr [Kypros], ostrov v Středozemním moři, mající tvar téměř obdélníkový s dlouhým úzkým poloostrovem na severovýchodu; plochou zabírá ostrov 9601 km²; je prostoupen dvěma pohořími, severním a jižním, a údolím mezi nimi protéká řeka Pidas směrem východním. Bylo na něm několik obchodních přístavů. Jeho nejstaršími známými obyvateli byli *Cetimští, příbuzní praobyvatelů Recka [Gn 10,4]. Hlavním městem tenkrát bylo Cition. Je zajímavé, že zboží keramické z Kypru najdeme v Jerusalemě už v rané bronzovině a že kyperské zbraně byly opěvovány už Homérem. Zbroj Goliášova [1S 17,5n] se velmi podobala zbroji řeckých těžkooděnců, dovážené z Kypru.

I ve vybavení chrámu Šalomounova můžeme

viděti kyperský vliv. V době před Kristem byli v držení ostrova postupně Hettité, Feničané, Rekové, Assyrové, Egypťané a Peršané, kteří tu jednak dobývali měď, jednak vyváželi dříví. Roku 58 př. Kr. stal se ostrov římskou provincií. Prokonsul sídlil v Páfu. Měděné doly si najal na nějakou dobu Herodes Veliký. V dobách rozkvětu měl Kypr až 1,000,000 obyvatel, mezi nimi v pozdějších dobách i dosti Židů. Lesy byly časem vykáčeny, takže nyní je víc než polovina ostrova vyprahlou pustinou. Počátky křesťanství vyskytují se tu již před apošt. Pavlem [Sk 11,20]. Zahnaní Štěpánovi přátelé se sem utekli. Společník Pavlův *Barnabáš pocházel z C. [Sk 4,36]. Odtud pocházel i Mnázon, o němž je zmínka v Sk 21,16. Kypr byla první zastávka apoštola Pavla na první misijní cestě, kterou podnikl společně s Barnabášem [Sk 4,36; 13,4; 15,39].

Cypr [hebr. *kôfer*]. Je to nepochybně pouhý přepis hebrejského výrazu [Pis 1,14; 4,13], jímž má býti naznačena vonná rostlina

Cypr (*Lausonia alba*).

s žlutými a bílými květy v hroznovité sestavě. Listy a mladé větvičky byly sušeny a roztírány na prášek, jehož smíšeného s vodou bylo užíváno orientálními ženami [i muži] k barvení nehtů na ruku i nohu. Barva tohoto přípravku byla pomerančově rudá [bot. *Lausonia alba*]. Roste na Kypru [odtud snad jméno], v Egyptě, Sýrii, Arábii a Indii; v Palestině jen v tropickém údolí Engadi a u Jericha.

Cypřiš [nezaručený překlad hebr. *tirzá*], strom tvrdého dřeva, rostoucí na pohoří Taurus [Iz 44,14], stále zelený.

Cyrén [nyní Krenna], město v oné části pobřeží Afriky při Středozemním moři, která se původně jmenovala Cyrenaica a později podle pěti měst Pentapolis; leží mezi Kartagem a Egyptem. V 7. století př. Kristem usadili se zde řečtí kolonisté, kteří s obyvateli Libye

Cypr-Cýrus [101]

utvořili několik drobných států pod společným králem. R. 321 př. Kr. uzavřeli s egyptskými Ptolemajovci svaz, z něhož plynuly Židům, hojně tam osazeným, značné výhody. Židé tvořili zde asi čtvrtinu obyvatelstva. Po vymření Ptolemajovců r. 96 př. Kr. připadla Cyrenaica testamentárně Římanům, kteří ji spojili s Krétou v jednu provincii. Prostřednictvím židovského obyvatelstva nabývá C. také spojitosti s křesťanstvím. Šimon, jenž pomohl nésti Ježíšův kříž [Mt 27,32; Mk 15,21; L 23,26], byl rodák cyrenejský. Obyvatelé Cyrénu byli o památných letnicích v Jerusalemě [Sk 2,10], kde měli svou synagogu [Sk 6,9]. Křesťanství konvertité z C. byli z těch, kteří účinně přispěli k utvoření prvního křesťanského sboru z pohanů v Antiochii [Sk 11,20]. Lucius Cyrenejský [Sk 13,1] byl podle tradice prvním biskupem ve svém rodném kraji. Vpády vnitroafričských mohamedánů byl C. v 7. století po Kr. zničen; trosky města jsou velmi rozsáhlé.

Cyrenius je řecký tvar římského Quirinius. Plné jméno muže uvedeného L 2,2 bylo Publius Sulpicius Quirinius. Byl konsulem r. 12 př. Kr. a legátem [guverněrem] syrským r. 6 po Kr., v době, kdy Archelaos, syn Heroda Velikého, byl zbaven vlády v Judstvu. Quirinius byl tehdy vyslán, aby provedl popsání [daňový soupis, census] v Judstvu. Ale toto popsání podle L 2,2 stalo se v době narození Páně. Z toho vznikly značné obtíže při datování, není však vyloučeno, že Quirinius byl správcem Sýrie dvakrát a že jeho první vládaření anebo aspoň vojenské spoluvládaření s Quintiliem Varem [Varus] spadá do r. 4 př. Kr. [rok narození Páně] až po rok 1 př. Kr. Po něm nastoupil Locullus.

Cýrus, Kyros, zakladatel perské říše [538-529] [sr. 2Pa 36,22-23; Ezd 1,1; Iz 44,28], podle pověsti syn Mandany, dcery Astyaga, posledního krále médského, a Peršana Kambysa z královské rodiny Achaemenidů. Po spojení s říší médkou jeho panství sahalo od Perského zálivu k moři Kaspickému a k řece Halysu. K tomu dobyl ještě Sard a opanoval království lydské. I Malá Asie byla podrobena a stala se součástí Kyrovy říše. R. 539 padla pod Kyrovým náparem říše babylonská, takže se Perská říše stala pánem i nad Sýrií, Palestinou a Feničí. Při výpravě proti Massagetům zahynul [529 př. Kr.]. Jeho hrob s náhrobkem z bílého mramoru lze dosud spatřit v Pasargadech blízce Murkhabu tam, kde dobyl prvního rozhodného vítězství nad Médkými. Jeho nástupcem se stal Kambyses.

Židům v zajetí babylonském C. povolil návrat do Jerusalema a vydal r. 538 př. Kr. dekret o znovuzbudování chrámu [2Pa 36,22-23; Ezd 1,1-4; 3,7; 4,3; 5,13-17; 6,3]; navrátil jim posvátné chrámové nádoby, které Nabuchodonozor uloupil. Iz 44,28 vidí v něm »pastýře« Hospodinova a »pomazaného krále«, plnicího vůli Jeho [Iz 45,1].